

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

24ste jaargang, nummer 1, januari 1988

daad en gedachte

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

KOOS VAN ZOMEREN EN DE PROBLEMEN VAN DE ZOGENAAMDE VOORHOEDE

„Tot de weinigen die na 1918 in Nederland nog in een ‚omwenteling‘ geloofd hebben en er aan gewerkt hebben, behoorde”, aldus de kleurenbijlage van *Vrij Nederland* van 7 november vorig jaar, „Koos van Zomeren”, die een aantal jaren één van de belangrijkste figuren van de Socialistische Partij is geweest. In deze bijlage keek Koos nog eens terug op de woelige periode uit zijn leven toen hij ‚aan het front van het revolutionaire proletariaat naar een glorieuze toekomst dacht te marcheren‘ zoals dat in het jargon van dit soort partijen heet.

Wij hebben in *Daad en Gedachte* al dikwijls aandacht besteed aan het verschijnsel, dat steeds opnieuw mensen zich geroepen voelen ‚de revolutie‘ een stuk dichterbij te brengen. Koos heeft die roeping ook een tijd gevoeld, maar is inmiddels van de ‚dwalingen zijns weegs‘ teruggekeerd. Voordat wij wat nader ingaan op het verhaal in *Vrij Nederland* en op de even typerende als zeer interessante uitlatingen die daar zijn gedaan, willen we kort stilstaan bij het zojuist aangestipte verschijnsel.

Hoe komt het, dat ondanks het feit dat dit soort partijen na korte of langere tijd weer uit elkaar valt – wat meestal gepaard gaat met een enorm gekrakeel en veel frustraties voor de leden – er steeds weer mensen zijn die het opnieuw proberen?

Eigenlijk is het antwoord op deze vraag heel eenvoudig. Wie zijn ogen ook maar een beetje de kost geeft in deze wereld ziet wat voor ellende het kapitalisme de overgrote meerderheid van de mensheid brengt. Dat mensen daartegen in het geweer komen is dan ook alleszins te begrijpen, ook al geschiedt dat vaak zonder diep inzicht in de wezenlijke tegenstellingen die dit produktiestelsel kenmerken en zonder veel besef waar de krachten schuilen die de ondergang ervan kunnen bewerkstelligen. Dat heeft dan mede tot gevolg, dat het hun ontgaat, dat partijen of andere soorten van voorhoede-organisaties ten enenmale uit de tijd zijn en volkomen ongeschikt om een wezenlijke, fundamentele verandering van de maatschappij tot stand te brengen, mede doordat ze een organisatievorm van deze maatschappij zijn.

Dat dit de leden van dit soort partijen ontgaat spruit onder ander hieruit voort, dat deze organisaties, voor het overgrote deel bestaande uit studenten en andere intellectuelen, niet vanuit de praktijk van de arbeiders ontstaan, maar vanuit een *i d e e*. De geschiedenis, en zeker die van de laatste tientallen jaren in het bijzonder toont duidelijk

aan dat organisaties die bedoeld zijn om arbeiders ,de weg naar het socialisme' te wijzen, een kort leven is beschoren en dat ze vrijwel geen enkel succes boeken als het gaat om het organiseren van arbeiders of wanneer het er om gaat strijd te voeren. Men kan dit jammer vinden en koppig blijven proberen om een organisatie op poten te zetten, die de strijd van de arbeiders moet leiden, begeleiden of wat voor termen men ook maar bedenkt. Vroeg of laat zakt zo'n ,club' als een pudding in elkaar of verwordt tot een onooglijk klein verzamelinkje van – vaak nog warhoofdige – idealisten.

De SP (de Socialistische Partij waartoe Koos van Zomeren eens behoorde) is typisch zo'n partij. Ze is – als men dat woord gebruiken mag – ,groot' geworden op de golven van de studentenbeweging van de jaren '60 en '70. Studenten ,ontdekten' de arbeiders en trokken de wijken en vaak ook de fabrieken in om de arbeiders ,bewust' te maken en klaar te stomen voor ,de revolutie' die er aan zat te komen.

„Natuurlijk geloofden we in de revolutie. We hadden onszelf en elkaar al die ellende echt niet aangedaan als we niet in iets moois geloofden.” Met deze zin begint Koos van Zomeren zijn verhaal in *Vrij Nederland*, het verhaal hoe hij op bezoek is gegaan bij voormalige partijgenoten van toen en met hen gepraat heeft over ,de goede oude tijd'. Het woord ,ellende' in deze zin slaat op de druk waaraan de partijleden bloot stonden, op de aanhoudende kolportage, op het onderlinge wantrouwen en de onderlinge machtsstrijd, op de voortdurende discussie, op het gebrek aan privacy en op het tekort aan slaap waarvan in de door hem weergegeven gesprekken telkens weer wordt gerept. Wat uit die gesprekken, veelal tussen de regels door, ook naar voren komt, dat is het vrijwel ontbreken van alles wat ook maar enigszins naar een maatschappelijke analyse zweemt en een schier ongelooflijke naïviteit. Door besef of kennis van de historische ontwikkeling van de klasstrijd muntten de leden van de SP niet uit. Wat hen wél kenmerkte was veel idealisme en veel hoop.

Eén van die voormalige leden, de lerares klassieke talen Toos, verklaarde: „Over een jaar of tien, dacht ik (destijds), moet het wel zover zijn. Je bent jong en dan lijkt tien jaar al heel wat. Wij waren optimisten, wij dachten dat de mens goed was en dat een betrekkelijk eenvoudige ingreep in de organisatie van de maatschappij zou volstaan om die goedheid de overhand te geven.”

We merkten hierboven op, dat het verhaal van Koos van Zomeren typerende en interessante uitlatingen bevatte. Typerend voor wat we zopas een gebrek aan maatschappelijke analyse noemden is een opmerking over hoe de Rotterdamse havenstaking van 1970 door de partijgenoten werd ervaren: „Aangespoord door het aktiekomitee ,Arbeidersmacht', waarin maoïsten en toekomstige maoïsten de overhand hadden, liep het proletariaat te hoop tegen zowel havenbaronnen als vakbonden. Vooral de demonstraties naar het NVV-kantoor prikkelden de fantasie. Het was werkelijk alsof de verfoeide sociaal-democratie en daarmee het hele kapitalisme wankelde.”

Niet alles wat er in die gesprekken werd gezegd staat echter dermate ver van iedere realiteit. Koos van Zomeren zelf bijvoorbeeld zei op een gegeven moment tegen één van z'n oude vrienden: „Maar vertel een arbeider eens (. . .) dat je zijn bestaan vrijwillig deelt, dat je hem als sieraad van de mensheid beschouwt, dat je hem zeggenschap wilt geven over de produktiemiddelen, niet alleen die ene rammelende draaibank waaraan hij zijn dagen slijt, maar alle rammelende draaibanken van het land bij elkaar – hij zal gegarandeerd geloven dat je krankzinnig bent en ietwat angstig terugwijken.”

Afgezien van vorm en taalgebruik wordt hier het levensgrote verschil tussen de nuchtere arbeider en de wereldvreemde idealist en dromer aardig goed weergegeven. Die opmerking over het ,vrijwillig het bestaan van de arbeider delen' – wat de heren studenten natuurlijk nooit volkomen deden – slaat daarop, dat men z'n studie opgaf en een baantje in een bedrijf aanvaardde om de arbeiders ,bewust' en propaganda te maken ,voor de revolutie'. En

typerend is de geciteerde passage ook in zoverre, dat hieruit duidelijk blijkt, dat men de heerschappij over de produktiemiddelen aan de arbeiders wilde g e v e n en ver verwijderd was van het inzicht dat die heerschappij, wil een nieuwe maatschappij plaats maken voor de bestaande, door de arbeiders zal moeten worden v e r o v e r d . Wat in de weergegeven zinnen rammelt zijn minder de draaibanken dan wel de gehuldigde opvattingen.

Eén van hen, die voor het voeren van revolutionaire propaganda een bedrijf ingingen was de reeds genoemde Toos. Daarentrent vertelde ze: „Ik zat daar met revolutionaire doeleinden, maar ik gedroeg me nogal onopvallend en werkte keihard, veel te hard. De bedrijfsleiding wilde dat ik bleef. . .” Met andere woorden: ze ervoer, dat de werkelijkheid heel anders was dan de door haar en anderen gekoesterde voorstellingen.

Over wat het partijwerk nu in feite inhield zei diezelfde Toos: „We liepen ons de benen uit het lijf met *De Tribune* (het blad van de SP – red. D&G). Verkopen, verkopen. Dat was ons grootste bezwaar aan 't eind, dat we alleen nog maar bezig waren om het apparaat in stand te houden, de drukkerij te laten draaien. Alles werd afgemeten aan oplagecijfers.”

Over de in de partij heersende mentaliteit bevat het stuk van Koos van Zomeren waarlijk onthullende informatie, getuige de volgende – letterlijk weergegeven – gespreksfragmenten:

ROB (arts): „In de (Haagse) Schilderswijk gingen voor het eerst een paar arbeiders mee kolporteren. Tijdens die kolportage liet ik een tamelijk luidruchtige scheet. Daar is een halve afdelingsvergadering aan gewijd. Dat stootte arbeiders af, dat was politiek helemaal fout. . . .”

KOOS: „Bij alles was de partijlijn in het geding. Het punt was ook niet of je al dan niet een scheet mocht laten, maar of je wel een goede revolutionair was.”

ROB: „De grondvesten trilden onder je voeten. Jezus, ben ik de partij wel waardig?”

KOOS: „Je brengt zelfkritiek en dat meen je niet helemaal en dan neem je jezelf kwalijk dat je het niet helemaal meent. . . ik ken dat.”

Over de druk waaraan de partijleden blootstonden handelt de volgende passage waarin sprake is van ‚de diktatuur van het proletariaat’ die in eigen kring gepraktiseerd werd. We laten hier buiten beschouwing, dat de puur leninistische opvattingen omtrent ‚de diktatuur van het proletariaat’ volstrekt niets met de macht van de arbeidersklasse te maken hebben en neerkomen op een diktatuur o v e r het proletariaat. We laten ook buiten beschouwing of ‚diktatuur van het proletariaat’ de meest geschikte term is om de macht van de arbeidersklasse te omschrijven en of er niet beter van ‚arbeidersdemocratie’ gesproken zou kunnen worden. Waar het ons om gaat is, dat de passage die we op het oog hebben de interne partijverhoudingen in volle scherpste belicht. We citeren:

„Theo werd gedeporteerd. In volle vreedstijd. Hij werkte op de drukkerij (van de partij – red. D&G) in Rotterdam. Onbepaalde werktijden, beperkt loon. De partij kweekte onvervalste armoe. En wie zich daarover wilde beklagen moest eerst maar eens zien te bewijzen dat hij niet in het kamp van de kontrarevolutie stond. Trouwens, waarvoor konden die jongens van de drukkerij meer geld nodig hebben? Ze hadden toch geen tijd om het op te maken, ze hadden niet eens tijd voor verkering.”

Theo, de archivaris, zo schrijft Van Zomeren, „werd niet gepruimd door Daan, de grote roerganger in Rotterdam en daarom moest Theo naar Nijmegen verhuizen om daar in de drukkerij te gaan werken.”

THEO: „Jij hebt het ergens over al die aardige, opofferingsgezinde mensen, die je in de partij bent tegengekomen. Die aardige, opofferingsgezinde mensen waren in staat om mij mijn keel af te snijden. Bij wijze van spreken dan. Ik was niet eens zozeer bang voor Daan, maar juist voor degenen die onder hem zaten en zo graag op hem wilden lijken of hem zelfs probeerden te overtreffen, in proletarische hardheid of zo. Alleen op de drukke-

rij heb ik zoiets als persoonlijke loyaliteit ontmoet.”

Even typerend en onthullend als deze passages zijn er vele in Koos van Zomerens stuk. Op een gegeven moment heeft hijzelf tegen een van z'n oude vrienden gezegd: „Over volkscommissarissen gesproken. Als ik in Nijmegen moet zijn, rij ik vaak het laatste stuk over de dijk. In Lent, vlakbij de spoorbrug, aan de Waal, staat de villa die ik mijzelf had toebedacht als beloning voor mijn revolutionaire inspanningen. Spel natuurlijk, maar toch, bij de aanblik van die villa spookt er nog steeds iets door mijn achterhoofd en als ik dat ‚iets‘ in één woord zou moeten vangen is het spijt.”

Men ziet hieruit: de leden van de SP droomden ervan – al zullen ze het anders hebben genoemd – de nieuwe heersende klasse te worden na de ‚revolutie‘ waarvan ze droomden. Ze droomden van soortgelijke villa's als waarin in het Hongarije van na de tweede wereldoorlog de nieuwe heersers woonden aan het Balátomeer of waarin Mao en zijn kornuiten woonden in de bergen buiten Peking. Dromen echter, dat weet elk nuchter denkend normaal mens en zo luidt het gezegde ook, zijn bedrog.

– o –

Roemeense arbeiders in verzet

IN KRONSTADT SLOEG DE VLAM IN DE PAN

„De beker van beproevingen is vol. De Roemeense arbeidersklasse is het beu om als gehoorzame dienaar te worden behandeld.” Dat verklaarde Silviu Brucan, de voormalige ambassadeur van Roemenië in de Verenigde Staten en bij de Verenigde Naties, voormalig hoofdredakteur van het partijblad *Scinteia*, voormalig hoofd van de Roemeense staatstelevisie en thans hoogleraar in de sociale wetenschappen aan de universiteit van Boekarest. De direkte aanleiding voor zijn uitspraak waren de gebeurtenissen van de 15e november in de Roemeense industriestad Brasov, de op één na grootste plaats van het land die door de aldaar wonende aanzienlijke Duitse minderheid *Kronstadt* wordt genoemd. Waarmee men die dag te doen had was een komplette arbeidersopstand, een tweede opstand in Kronstadt in de jongste geschiedenis, zij het dan in een ánder Kronstadt dan de eerste.

Het felle verzet van de arbeiders in Brasov kwam niet als een donderslag bij heldere hemel. Evenals in de overige kapitalistische landen van Oost-Europa, zoals Oost-Duitsland (1953), Hongarije (1956), Polen (1953, 1970/71, 1976, 1980) en niet te vergeten Rusland waar telkens weer de strijd van de arbeiders opblaait 1), blijft ook Roemenië niet verschoond van de klassenstrijd. In 1977 werd er drie dagen lang gestaakt door niet minder dan 35.000 mijnwerkers in het kolendistrikt van de Jiu vallei. In 1981 plunderden woedende arbeiders partijbureaus in de Motru vallei. Vorig jaar werd er op diverse tijdstippen hier en daar gestaakt in dat deel van het land dat Transylvanië heet en hielden de staalwerkers in Galati een stille protestdemonstratie. Eén week voor de grote opstand in Brasov hielden de arbeiders van een grote tractorenfabriek in deze stad een demonstratie voor het regionale partijkantoor. Zij keerden zich tegen dezelfde regeringsmaatregelen die kort daarop tot de woedeuitbarsting van vele duizenden van hun kollega's leidden. Volgens Antonia Constantinescu, de redaktrice van een in Parijs verschijnend Roemeens emigrantentijdschrift, zijn er alleen dit ene jaar meer stakingen en tegen het regiem gerichte

1) In ‚Daad en Gedachte‘ van juni 1981 hebben wij een (overigens onvolledig) overzicht gegeven van klassekonflikten en arbeidersakties in Rusland.

demonstraties geweest, dan in de hele afgelopen tienjarige periode.

Wat er de 15e november gebeurde vertoonde bijzonder veel overeenkomst met wat er in de winter van 1970 op 1971 gebeurde in de Poolse havensteden. Enorme menigten vielen het stadhuis en het plaatselijk hoofdkwartier van de ‚kommunistische‘ partij in Brasov aan, sloegen er het meubilair kort en klein, verbranden boeken en documenten of wel wierpen het verscheurde papier in duizenden snippers uit de vensters. Portretten van de Roemeense diktator Ceausescu werden van de muren gerukt en vernield. Tijdens bittere, meer dan zes uur durende gevechten met de ordehandhavers, werd een politievoertuig omver geworpen en in brand gestoken en vonden twee politiemannen de dood. Volgens Westduitse kranten zouden ook verscheidene burgers het leven hebben verloren.

De 15e november j.l. was een zondag. Op die dag werden er in Roemenië gemeenteraadsverkiezingen gehouden. De nachtploeg van de grote Roemeense vrachtautofabriek ‚Rode Vlag‘ in Brasov mocht voor die gelegenheid niet na het werk naar huis. Ze moest in het bedrijf blijven en het was de bedoeling dat zij naar de stembus zou gaan en daarbij een soort van kollektief huldebetoon zou brengen aan partijleider Ceausescu. Het liep anders. Wat een van boven af georganiseerde aanhankelijkheidsbetuiging had moeten worden liep uit op een tegen het regiem gerichte massa-actie van een ernst en een omvang als het land sinds de mijnwerkersstaking van tien jaar geleden niet had gekend.

Geruime tijd al zijn in Roemenië de lonen gekoppeld aan de produktieresultaten. Worden de, tot het uiterste opgeschroefde plancijfers niet gehaald, dan worden de lonen van de arbeiders zeer aanzienlijk gekort. Volgens diverse persbureau's (Reuter en AFP oa. 2) bedragen die kortingen soms 30, soms wel 50 procent en komt het maar sporadisch voor dat aan produktiewerkers het volle overeengekomen loon wordt betaald. Aan de in de vrachtautofabriek verzamelde arbeiders werd op de vroege zondagmorgen van de 15e meegedeeld, dat ook zij – wegens het niet halen van de plancijfers – niet hun volle loon zouden krijgen. Het was de druppel die de emmer deed overlopen.

Ook wordt sinds geruime tijd de levensstandaard van de Roemeense arbeidersklasse almaar lager. Brood is schaars; gas, water en elektrische stroom waren vorige winter reeds scherp gerantsoeneerd. In de woningen mag slechts in één enkel vertrek licht branden en wel met een armzalig lampje van niet meer dan 40 Watt. Elektrische huishoudelijke apparaten mogen niet gebruikt worden en op overtreding van dit verbod staan zware straffen. Melk, boter en gevogelte kunnen slechts mondjesmaat worden gekocht: brood 300 gram per dag, melk 3 liter per maand, eieren 9 stuks per maand en gevogelte 1,42 kilo maandelijks. Vandaar dat op de dag van de opstand op een blinde muur in Brasov met grote letters geschreven stond: „Of we nu verhongeren, doodvriezen of doodgeschoten worden, dat maakt voor ons geen verschil meer uit.” Het was een soortgelijke wanhoopskreet als meer dan 150 jaar geleden door de wevers van Lyon werd aangeheven tijdens de eerste opstand van het industrieproletariaat in dat land. „In het jongste dekreet inzake het energiegebruik”, aldus de reeds genoemde Silviu Brucan, „wordt de arbeiders in feite gevraagd om zelfmoord te plegen door in hun slaapkamers dood te vriezen.”

Onmiddellijk nadat op die bewuste zondagmorgen kaderleden van de partij aan het personeel van de fabriek hadden meegedeeld dat het loon zou worden gekort maakte zich van de arbeiders grote onrust meester. Vrijwel meteen kwamen ze in beweging. De vertegenwoordigers van de partij, die geschrokken constateerden wat voor uitwerking hun mededelingen hadden, alarmeerden ogenblikkelijk de politie. Maar de eerste, per vrachtwagen aangevoerde agenten, konden tegenover de massa nauwelijks iets uitrichten. Voor de fabriekspoorten formeerde zich een grote stoet. Meteen lieten luide kreten er geen enkele twijfel over bestaan wat de arbeiders bezielde en wat ze wensten: „Wij willen

2) Wij citeren deze percentages uit *NRC/Handelsblad* van 23 november '87.

brood!”, „Weg met Ceausescu!”, „Dood aan Ceausescu!” hoorde men. Even later hief de menigte een oud Roemeens volkslied aan met de woorden: „Verhef u Roemeen”.

Het eerste doelwit van de massa was een levensmiddelenmagazijn met voorraden die bestemd waren voor de partijfunktionarissen: artikelen die de Roemeense arbeiders al jaren niet meer hadden kunnen krijgen. Worsten, kazen, varkensvet, suikerwaren en sinaas-appelen werden bij kisten tegelijk de straat op gesleept waar ze een welkome buit vormden van al degenen die dit soort zaken zo lang hadden moeten ontberen. Vervolgens marcheerde de massa vanuit de voorstad in de richting van Brasov's centrum en zij groeide daarbij voortdurend aan. Meer dan twintigduizend waren het die tenslotte de deuren van het stadhuis en van het hoofdkwartier der partij forceerden. Meer dan zes uur lang beheersten zij de straten en pleinen en meer dan zes uur lang was Brasov – één van de belangrijkste industrieplaatsen van het land – niet langer onder controle van de overheid en haar ordediensten. Pas na die zes uur slaagden politie en leger er in het verzet te onderdrukken en ‚de orde’ te herstellen.

In de krantenverslagen omtrent de gebeurtenissen 3) valt op, dat zowel de politie als het ijlings te hulp geroepen leger, na een aanvankelijke nederlaag van de agenten, zich uiterst terughoudend opstelden. In de loop van de dag kwam het tot gewelddadiger konfrontaties en daarna nam het geweld van het met pantservoertuigen inmiddels versterkte leger voortdurend toe. Traangas en waterkanonnen moesten worden ingezet om de menigte te verspreiden.

Voorts werd in sommige bladen vermeldt, dat de strijd daarmee ook eindigde, dat een arbeidersraad door de autoriteiten werd ontbonden 4). De mededeling in kwestie bestond telkens uit niet meer dan één zin van slechts luttele woorden. Iedere verdere informatie over een dergelijke arbeidersraad (of aktiekomitee) ontbrak. Maar uiteraard, vooropgesteld dat de mededeling juist is, kan slechts dan iets ontbonden worden wanneer het voordien in het leven is geroepen.

Ontbreekt ons op dit punt derhalve de gewenste duidelijkheid, veel helderder komt uit de verslagen naar voren, hoe ook ditmaal de menigte, op haar weg naar de binnenstad, pas werkelijk tot een massa werd; hoe zij zich, doordat ze voortdurend aangroeide, bewust werd van haar kracht. Voor de poorten van de vrachtautofabriek ‚Rode Vlag’ telde de zich daar vormende stoet nog geen tweeduizend arbeiders. Maar de demonstranten kregen al meteen versterking van het personeel van twee andere, in de buurt gelegen bedrijven en op weg naar de binnenstad sloten zich voortdurend nieuwe aantallen bij hen aan. Sommige berichten verhalen ervan hoe het kantoor van de burgemeester werd bezet en hoe de bezetters daar bleven totdat ze tenslotte, vele uren later, door de veiligheidspolitie werden verdreven.

Wat er na het massale verzet in Brasov is gebeurd wekt onwillekeurig herinneringen op aan het optreden van de Oostduitse autoriteiten nadat de opstand der Oostduitse arbeiders eenmaal met de hulp van Russische tanks was neergeslagen. Na de staking van de mijnwerkers in 1977 bewees de heersende klasse van Roemenië reeds, dat ze niet terugschrikt voor de meest draconische straffen voor hen die zij – zoals zij het nu eenmaal ziet – verantwoordelijk acht voor een verzet dat haar angst heeft ingeboezemd en dat – zoals een Roemeense ooggetuige het uitdrukte – haar heerschappij een luttel ogenblik deed wankelen. Hoewel in de tweede helft van november alle ooggetuigen en dientengevolge ook alle persberichten het er volstrekt over eens zijn, dat het verzet in Brasov een duidelijk spontaan karakter droeg, hebben de Roemeense autoriteiten ‚leiders’ van het

3) Wij baseren deze beschouwing op verslagen in *Volkskrant*, *NRC/Handelsblad*, *Der Spiegel*, *La Libération*, *Time*, *International Herald Tribune*, *Financial Times*, *The Economist*.

4) Bedoelde bladen zijn: de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* en de *Süddeutsche Zeitung*.

verzet gearresteerd en ‚verantwoordelijken‘. Hoewel hiertoe natuurlijk moeilijk de direktie van de vrachtautofabriek kan worden gerekend, is deze ‚voor straf‘ ontslagen. Van de in verzet gekomen arbeiders is een deel naar elders overgeplaatst, een maatregel die eveneens werd toegepast ten aanzien van de stakende mijnwerkers tien jaar geleden. En voorts zijn gerechtelijke vervolgingen op touw gezet tegen verscheidene van de honderden arrestanten die tijdens de gewelddadige konfrontaties in hechtenis waren genomen. Het gaat hier om een aantal van tweehonderd. Tot de arrestanten behoort ook een aantal studenten omdat een week na de opstand in Brasov studenten hun solidariteit met de arbeiders hebben betuigd. Of die studenten *tijdens* de opstand ook de straat zijn opgegaan vermeldt de historie niet.

Destijds, we hebben het oog op wat er na de mijnwerkersstaking van 1977 gebeurde, zijn er enkele, als ‚leiders‘ aangemerkte personen spoorloos verdwenen en dat voorgoed. Of van iets dergelijks ook nu sprake zal zijn staat nog niet vast, hoewel het inmiddels reeds zeker is, dat Siviu Brucan verdwenen is uit zijn flat. Zijn telefoon werd een tijdlang niet opgenomen. Later meldde zich iemand met de bewering, dat men een verkeerd nummer had gedraaid. Personen die hem een bezoek wilden brengen stuitten in de straat waar hij woont op een politiecordon. Latere berichten wezen erop dat hij, na een dergelijke kortstondige verdwijning, weer terecht zou zijn.

Overigens is het verzet niet beperkt gebleven tot de gebeurtenissen in Brasov. Volgens een uit Roemenië teruggekomen reiziger zijn er ook protesten geweest in de steden Cluj en Sibiu in het westen, in de noordelijke stad Lasi en in Braila in de buurt van de Donau-delta.

Een verslaggever van de Britse krant *The Independent*, die na de opstand een bezoek aan Brasov bracht, zag op elke straathoek zwaar gewapende militairen en politieagenten. Hij zag ook hoe een jonge Roemeen, die twee buitenlanders de weg wees, door veiligheidsagenten werd omringd en weggesleept. Politiebureau's waren volgens hem volledig afgegrensd en ondanks de stroomrantsoenering bleef de straatverlichting in Brasov gedurende de nachtelijke uren aan. Verwonderlijk is dit alles niet. De Roemeense heersende klasse heeft enkele uren lang de macht van de arbeidende klasse te bespeuren gekregen. Er is niets ter wereld dat welke heersende klasse ook meer vrees inboezemt dan die macht. Dat – kennelijk als gevolg van de opstand in Brasov – het Roemeense partijcongres een week werd uitgesteld is hiervoor een duidelijk bewijs. Brucan heeft niet alleen duidelijk aangegeven waarom de arbeiders in verzet gekomen zijn, hij heeft ook verklaard – en het een hangt natuurlijk met het andere samen – dat de partij ‚in een crisis‘ verkeert. ‚Ze staat‘, zo zei hij, ‚voor de keuze tussen een massale onderdrukking of een poging aan de gerechtvaardigde klachten van de arbeiders tegemoet te komen.‘ Waarnemers achten het het meest waarschijnlijk, dat voor de laatstgenoemde oplossing zal worden gekozen.

Volgens ons zal die oplossing volstrekt niets oplossen, zomin als de andere overigens. Of de heersende klasse de arbeiders nu met harde maatregelen dan wel met soepelheid onder de duim tracht te houden, onder die duim zullen ze proberen uit te komen en de tegenstelling tussen hen en de gevestigde orde zal, indien soepelheid wordt betracht, toch niet minder groot zijn dan bij een politiek van de ijzeren vuist.

– o –

Een mooiere ‚Daad en Gedachte‘ kost natuurlijk ook mooi wat meer geld. Willen de lezers daar eens aan denken bij het overmaken van hun bijdrage? Dit geldt natuurlijk niet hen die ruimschoots aan hun verplichtig voldoen, maar wel hen, die of maar weinig of helemaal geen bijdrage overmaken. Zij moeten wat meer in de buidel tasten. Doen!

ARBEIDERS BRENGEN INDRUKWEKKEND TONEEL

„Buurttoneel, dat is lachen om je eigen sores. Vrolijkheid en verdriet woonden in de volksbuurten immers onder één huid. Maar de buitenkant doet zich vaak zoveel vrolijker voor dan de binnenkant zich voelt. . . .”

Zo luiden de eerste zinnen van het programmaboekje bij de voorstelling *„Carnaval der lachebekken”* van de Utrechtse (buurt) toneelgroep STUT. Het is een voorstelling waar we zonder hooggespannen verwachtingen naar zijn gaan kijken, het is een voorstelling waar we diep van onder de indruk zijn geraakt. Om het maar direkt in alle duidelijkheid te zeggen: er werd zeer amateuristisch, dat wil zeggen slecht of eigenlijk niet of nauwelijks écht toneel gespeeld. Het gesproken woord kwam meer dan eens, door gebrek aan diktie en artikulatie, onverstaanbaar over het voetlicht. Maar wat deze, met duidelijk plat-Utrechts accent sprekende, uit Utrechtse arbeiderswijken afkomstige amateurs presteerden, zouden professionele acteurs en actrices naar ons gevoel amper of op z'n hoogst buitengewoon onbeholpen hebben kunnen doen. Want de onmiskenbaar uit de volkswijken afkomstige arbeidersjongens en arbeidersmeisjes, arbeiders en arbeidersvrouwen, speelden *z i c h - z e l f*; ze beeldden hun *e i g e n* leven uit met alles wat daaraan vastzit aan misère en vreugde, aan bittere ellende en teleurstelling en meeslepende vrolijkheid, waarbij alle verdriet wordt weggelachen en wat overblijft de woede en verontwaardiging is over de in de maatschappij bestaande tegenstellingen en ontwikkelingen en het onrecht dat daar het gevolg van is.

We kunnen ons héél moeilijk voorstellen dat de een of andere geroutineerde toneel-schrijver of toneelschrijfster in samenwerking met vakbekwame en geroutineerde vertolkers en vertolksters een avond lang zó overtuigend taferelen uit het arbeidersleven zou hebben kunnen presenteren.

De voorstelling bleek te bestaan uit diverse scènes, waarvan het onderlinge verband uitsluitend dit was, dat ze allemaal regelrecht aan de dagelijkse werkelijkheid van de arbeidersklasse waren ontleend. Natuurlijk was het onmogelijk om de gehele werkelijkheid te laten zien. Maar wat er wel getoond werd leek ons een goede keuze. En naarmate de voorstelling vorderde bleken een lach en een traan elkaar in zorgvuldige dosering af te wisselen.

Soms waren de scènes direkte verwijzingen naar feitelijke gebeurtenissen zoals de sluiting van de bekende metaalfabriek DEMKA in de Utrechtse wijk Zuilen, of een staking van werksters in maart 1986. Een andere keer ging het om gesprekken op een bouwput of tussen arbeidersjongens en meisjes op het een of andere plein, jeugd die heen en weer geslingerd bleef tussen de moraal van hun ouders en hun eigen opstandigheid tegenover een uitzichtloos bestaan. Maar dat alles levensecht.

Nemen we als voorbeeld de even lange als kostelijke scène over de werksters en het schoonmaakbedrijf dat nieuwe arbeidsmethoden wil invoeren om tot grotere 'efficiency' en tot geringere kosten te geraken. De dialoog tussen de vrouwen en de chefs schijnt niet verzonnen te zijn, maar een onmiddellijke weergave van wat er echt is gebeurd. De huichelachtigheid van de bazen, de volstreekte afzijdigheid van de vakbond, de verdeeldheid binnen de groep werksters, dat alles werd — en dat is kenmerkend voor dit soort kwaliteit — onmiddellijk herkend door het in grote meerderheid ook uit de arbeidersklasse afkomstige talrijke publiek. Daar lieten de reacties uit de zaal geen enkele twijfel over.

En wat voor deze scène geldt, dat geldt voor vele, voor bijna alle andere: voor die waarin de hoon over de Haagse politici wordt uitgestort, voor die waarin de klassejustitie aan de kaak wordt gesteld en voor al die andere waarin de dagelijkse verhoudingen en moeilijkheden in arbeidersgezinnen worden uitgebeeld. Geen wonder dat telkens weer het publiek het toneelgebeuren met een hartelijk applaus beloonde.

De voorstelling wordt gegeven in een even simpel als doordacht decor. In het midden, achter een doorzichtige scheidingswand van gaas, speelt een enthousiast orkestje de speciaal voor deze voorstelling gecomponeerde muziek. Dat orkestje zorgt ook voor de muzikale begeleiding bij enkele liedjes, soms een smartlap, soms een fel honend en ironisch kommentaar op de bestaande maatschappij. En soms – vlak voor de pauze en aan het slot – breekt de vrolijkheid baan, komt een bonte stoet van carnavalvierders hossend en serpentines werpend over de planken hossen als om alle leed, alle nostalgie, alle vergeefse hoop en al het onvervuld verlangen te relativieren.

Kortom: een fantastisch gebeuren, dat – zijn we goed ingelicht – in nog diverse plaatsen te bewonderen zal zijn. Om te gaan zien!

– o –

HUIDIGE PROBLEMEN VAN DE VAKBEWEGING

De vakbeweging zit in de problemen. We zeggen daar niets nieuws mee. We hebben er in *Daad en Gedachte* herhaaldelijk op gewezen en we hebben dat gedaan, omdat enig begrip van de problemen waarmee de vakbeweging worstelt er veel toe kan bijdragen dat men een beter inzicht krijgt omtrent het wezen van de vakbeweging zelf. Want juist uit dit wezen spruiten alle problemen voort. Ze zijn namelijk een gevolg hiervan, dat de vakbeweging een instelling van de burgerlijke, de kapitalistische maatschappij is, maar haar functie in die maatschappij slechts naar behoren kan vervullen indien zij de mythe in stand kan houden, dat zij in de allereerste plaats de belangen vertegenwoordigt van een klasse die als de natuurlijke vijand van deze maatschappij kan worden beschouwd 1).

Als we terugzien naar het verleden – en we hoeven voor ons doel niet eens zo héél ver terug te zien – dan konstateren we, dat er perioden zijn geweest waarin de omstandigheden zodanig waren, dat het handhaven van de vakbewegingsmythe de vakbeweging niet bijzonder moeilijk viel. De huidige periode is er niet zo een. Al worden er zeer verschillende antwoorden gegeven op de vraag hoe of dat komt, omtrent het feit dat het de vakbeweging allerminst voor de wind gaat bestaat nauwelijks verschil van mening. En niet weinig talrijk zijn de publikaties waarin haar perspectieven in sombere kleuren worden geschilderd. Veelal wordt ná een dergelijke schildering een poging ondernomen om wegen naar herstel en verbetering te wijzen. Het gaat daarbij uiteraard om verschillende wegen, die worden bepaald door wat deze of gene als oorzaak van de bestaande moeilijkheden ziet.

Eén van de publikaties waarop we hier doelen troffen we aan in *NRC/Handelsblad* van 9 december j.l. Het bewuste opstel was geschreven door prof. dr. W. Albeda, die thans voorzitter is van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, die in één der vorige kabinetten de portefeuille van sociale zaken heeft beheerd en die ooit – zo'n dertig jaar geleden – gepromoveerd is tot doctor in de economische wetenschappen op een proefschrift over de rol van de vakbeweging in de moderne maatschappij. In dat proefschrift toonde de heer Albeda zich enerzijds een realist die zeer scherp waarnam dat de vakbewe-

- 1) Als iemand zou willen opmerken, dat arbeiders vaak genoeg van enige vijandschap jegens de burgerlijke maatschappij geen blijk geven, dan antwoorden wij, dat het er weinig toe doet of zij zich de vijand voelen. Het gaat erom wat zij zijn. We kunnen daaraan toevoegen, dat in elk geval de burgerlijke samenleving de arbeidersklasse als haar vijand beschouwt.

ging een organisatie van de burgerlijke samenleving moest worden genoemd, anderzijds iemand die nog geheel en al in de ban van de vakbewegingsmythe verkeerde en als zodanig redeneerde. Van precies dezelfde tegenstrijdigheid getuigt ook het artikel dat hij voor het genoemde dagblad schreef.

Van realisme is sprake dáár waar prof. Albada de huidige problemen van de vakbeweging op een rijtje zet door middel van twee vragen en enkele konstateringen. De vragen luiden als volgt:

- *Welke rol spelen de vakverenigingen nog in de vorming van de openbare mening?*
- *Welke regering maakt zich nog zorgen over haar maatschappelijk steunvlak?*

Het is duidelijk wat prof. Albada wil zeggen: de invloed van de vakbeweging op de openbare mening is tegenwoordig te verwaarlozen; de achterban van de vakbeweging is te klein geworden dan dat zij nog als een maatschappelijke macht zou kunnen worden beschouwd waarmee een regering rekening zou moeten houden.

Wat de konstateringen betreft: hij verwijst allereerst naar de beschrijving die drs. Jelle Visser in een recente studie van de huidige vakbeweging heeft gegeven en die als volgt kan worden samengevat:

- *minder leden, minder gekwalificeerde staf, minder service, minder steun van buitenaf, teruglopend ledental en vergrijzing.*

Prof. Albada wijst er, wat het afnemend ledental betreft, vervolgens op, dat de gemiddelde organisatiegraad in Nederland nog maar 29 pct. bedraagt (tien jaar geleden nog 40 pct. – red. D&G) en hij betoogt, dat bij verdere daling een punt zou kunnen worden bereikt, waarbij alleen nog maar verdere daling en geen stijging meer te verwachten valt.

In het hierbij aansluitend betoog stelt hij, zij het dan opnieuw in vragende vorm, dat het geenszins in het belang van de werkgevers is als zij hun ‚natuurlijke tegenpartij en onderhandelingspartner‘ zouden verliezen. Hij wijst er tevens op, dat een sterke representatieve en dus betrouwbare overlegpartner van groot belang is voor de overheid. Kan deze, zo vraagt hij zich af, met niet meer representatieve organisaties nog afspraken maken over inkomensbeleid, loonmatiging, arbeidsmarktbeleid? Heeft centraal overleg op die manier nog zin?

In dit deel van zijn opstel laat prof. Albada nog weer eens – net als in z'n proefschrift van destijds – overduidelijk blijken, dat de vakbeweging een instituut van de kapitalistische samenleving is, een instituut waarvan het behoorlijk funktionaeren in het belang is van zowel het ondernemersdom als de overheid. En waar hij betoogt, dat een sterke en representatieve vakbeweging ook een ‚betrouwbare‘ vakbeweging is, slaat zijn bewering natuurlijk hierop, dat hoe meer leden een vakbeweging telt, hoe meer mogelijkheden zij heeft om een groot aantal arbeiders onder de duim te houden. Als de onderhandelaars van een vakbeweging spreken namens een steeds kleiner wordende achterban, dan kunnen de werkgevers er niet van op aan, dat de met de vakbeweging gemaakte afspraken ook worden nagekomen, zo wil de professor zeggen. Zo zien de werkgevers het ook. Maar noch zij, noch de professor schijnen zich te realiseren, dat ook de wél georganiseerde arbeiders zich bepaald niet altijd gebonden achten aan afspraken, die tegen hun belangen indruisen.

Prof. Albada wijst er ergens in zijn artikel op, dat een sterke vakbeweging van grote betekenis is voor de bestuurbaarheid van de arbeidsmarkt. Daar kan niets tegen worden ingebracht en met die woorden schetst hij in feite precies wat de functie van de vakbeweging in de huidige samenleving is: zij is de verkoopcentrale van de arbeidskracht die er bovendien voor moet zorgen, dat de bezitters van die arbeidskracht zich gedisciplineerd gedragen, die er – met andere woorden – voor moet zorgen, dat zij de arbeiders onder de

duim houden en de klassenvrede verzekert.

Hét probleem van de vakbeweging is dit, dat in de tegenwoordige tijd de vakbewegingsmythe steeds meer aan betekenis inboet. Het is prof. Albada niet ontgaan. „De moderne werknemer”, schrijft hij, „wordt niet zo gemakkelijk zonder meer door de ideologie van een vakvereniging overtuigd.” Wat hij ook nog opmerkt is, dat zwakke vakverenigingen, dat wil zeggen bonden met sterk teruggelopen en derhalve gering ledental, geneigd zijn om een ‚agressieve politiek’ te voeren. Dat is logisch. Om het ledental konstant te houden of op te vijzelen is een versterking van de vakbondsmythe nodig en dat is slechts mogelijk door een schijnbaar radikale opstelling. Jaren geleden werd het door een insider in de wereld van de vakbeweging al verkondigt: „De vakbeweging kan het ondernemersdom géén slechtere dienst bewijzen dan het een té goede dienst bewijzen”. Immers. als al te duidelijk wordt dat de vakbeweging voor de ondernemer onontbeerlijk is, dan verbleekt de mythe, dan daalt het ledental, dan wordt zij minder representatief en dan neemt haar betekenis als onderhandelingspartner af.

De vakbeweging, dat wordt door het opstel van prof. Albada nog eens onderstreept, zit tussen twee vuren en zij is, gezien haar positie in de samenleving, gedoemd om tussen twee vuren te blijven. Vandaar dat wij dat deel van de beschouwing van prof. Albada waarin hij poogt aan te geven wat er zou moeten gebeuren om de problemen van de vakbeweging op te lossen, voor minder realistisch, om niet te zeggen voor ónrealistisch houden. De problemen van de vakbeweging zijn onoplosbaar juist omdat de vakbeweging datgene is wat ze is. Dat er tegenwoordig aan die problemen veel meer aandacht wordt besteedt, dat er thans telkens weer over wordt geschreven is een gevolg hiervan dat de mythe verbleekt in de huidige fase van de kapitalistische ontwikkeling.

Met dat feit zullen de vakbeweging zelf, de ondernemers en de overheid moeten leren levn. Het zal op de duur bepaalde konsekwenties hebben voor het beleid ten aanzien van de arbeidsmarkt en alles wat daarmee samenhangt. Mogelijk zal het ook tot een herstructurering van de vakbeweging voeren. Niet in die zin dat deze, zoals de voorzitter van de Industriebond FNV het onlangs uitdrukte, ‚terug naar de arbeiders’ zal gaan en ‚weer van de grond af aan beginnen zal’. Niet in de zin, die ooit de zogenaamde ‚Maatschappijkritische vakbeweging’ voor ogen heeft gezweefd. De historische ontwikkeling is niet omkeerbaar. Evenwel: juist omdat de vakbeweging voor het kapitalisme een onontbeerlijk instituut is, zal zij bestaan – mét al haar problemen – zolang ook het kapitalisme zal bestaan.

— 0 —

VERANTWOORDING VAN DE VOOR „DAAD EN GEDACHTE”

BINNENGEKOMEN GELDELIJKE BIJDAGEN IN 1987

M.V. te G. f 20,-; A.v.d.H. te W. f 60,-; E.T. te N. f 45,-; W.M. te D. f 50,-; W.v.D. te St. A. f 48,-; J.v.B. te A. f 60,-; C.B. te A. f 130,-; R.K. te d.B. f 30,-; M.v.B. te L. f 20,-; N.V. te U. f 90,40; Ch.M. te U. f 15,-; K.P. te D. f 54,39; A.O. te L. f 50,-; A.B. te H. f 100,-; A.v.d.M. te N. f 100,-; J.V. te H. f 50,-; A.v.d.M. te U. f 30,-; H.D. te B. f 40,-; B.v.B. te M. f 110,-; A.Z. te H. 300,-; R.S. te U. f 25,-; J.M. te L. f 100,-; M.K. te N. 12,-; G.d.P. te B. f 210,-; C.H. te A. f 50,-; G.A. te A. f 23,90; C.B. te A. f 60,-; G.K. te U. f 30,-; A.v.d.H. te A. f 75,-; P.K. te B.&D. f 30,-; F.O. te L. f 50,-; B.v.W. te A. f 35,-; K.Y. f 5,-; E.H. te U. f 5,-; J.v.M. te H. f 25,-. Totaal f 2.138,69.

WERKEN MET BEGRIPPEN

Enige jaren geleden vroeg iemand ons inlichtingen over *Daad en Gedachte*. We hebben hem toen de *Stellingen van Daad en Gedachte* gestuurd en kort daarop ontvingen we een uitvoerige brief van hem met op- en aamerkingen.

Hij vond dat het onderscheid tussen klasse-activiteit en groeps-activiteit in stelling 3 een kunstmatige onderscheiding was om het begrip ‚klassestrijd‘ te redden. We hebben hem daarop geantwoord, dat we het begrip ‚klassestrijd‘ niet behoeven te redden, omdat diezelfde klassestrijd zich dagelijks aan iedereen vertoont. Dat wij met die stelling alleen duidelijk willen maken, dat de activiteiten van de arbeidersklasse iets anders zijn dan de activiteiten van groepen en partijen. Dat wij van mening zijn dat de klassestrijd alleen kan worden gevoerd door de arbeidersklasse en dat bijvoorbeeld de activiteiten van zogenaamd progressieve partijen niet alleen niets met de eigen strijd van de arbeiders hebben te maken, maar daaraan zelfs vijandig zijn.

Stelling 5, waarin wordt gezegd, dat de arbeidersklasse als geheel tot niets anders in staat is dan een subjektieve stellingname, dat zij strijdt voor doeleinden waarvoor zij zich direkt geplaatst ziet, vond de bewuste persoon „te theoretisch”, want „de arbeidersklasse bestaat alleen als begrip; het zijn mensen met sterk uiteenlopend ontwikkelingsniveau die elk op hun eigen positie perspectief proberen te ontwikkelen”.

Onze briefschrijver heeft natuurlijk gelijk, dat de arbeiders zeer verschillend van elkaar zijn. Ze hebben niet alleen een zeer verschillend ‚ontwikkelingsniveau‘, ze houden er ook zeer verschillende opvattingen op na. Natuurlijk is het ook waar, dat ‚de arbeidersklasse‘ slechts als begrip bestaat. Maar, hebben wij hem geantwoord, feit is nu eenmaal, dat we alleen maar met begrippen kunnen werken. Ook *de* tafel is alleen maar een begrip, dat we in ons hoofd hebben. We kunnen onmogelijk alle bijzondere tafels in ons hoofd hebben. Daarom nemen we van alle tafels het wezenlijke, het algemene en hanteren zo de tafel als begrip. In ons hoofd is de tafel een abstrakte tafel. Als ‚begrip‘ is de tafel een blad (van hout, staal, marmer, steen, kunststof, enz., dat vierkant, rond, ovaal, zeshoekig of hoe dan ook is, met één of meer poten) waarop men iets kan zetten of waaraan men kan werken. Als we het hebben over een bepaalde tafel, dan hebben we het over een tafel waarvan we de bijzonderheden kennen. Hebben we het echter over *de* tafel, dan hebben we het over het ‚begrip‘ tafel, de tafel, ontdaan van al zijn bijzondere kenmerken, maar waarvan we het algemene, het wezenlijke kennen.

Welnu, met *de* arbeidersklasse is het niet anders. Natuurlijk zijn arbeiders zeer verschillend van elkaar. Ze houden er zeer verschillende opvattingen op na, om van de verschillende geloven die ze aanhangen maar niet te spreken. Maar één ding hebben ze met elkaar gemeen, namelijk dat ze allemaal gedwongen zijn hun arbeidskracht te verkopen aan de bezitters en/of beheerders van het produktieapparaat en zelf noch over dat produktieapparaat, noch over de door hen voortgebrachte produkten iets te vertellen hebben. Dát is wat de arbeiders met elkaar gemeen hebben, dát is het wezenlijke van het *arbeider-zijn*. En dat is dan tevens de reden, dat alle onderlinge verschillen wegvallen als er sprake is van strijd. Dan is er de eenheid, niet op basis van gelijke opvattingen, maar op de basis van het verkeren in dezelfde positie, de basis van het *arbeider zijn*. Dan komen er niet van elkaar verschillende arbeiders in verzet, maar dan komt de arbeidersklasse of een deel van de klasse in aktie. Want een klasse vormen de arbeiders in de maatschappij, zoals ook de tafels een bepaalde groep van het meubilair vormen.

De arbeidersklasse en *de* tafels slechts begrippen? Inderdaad, maar het menselijk verstand kan slechts met begrippen werken. Dat is nu eenmaal niet anders.;

J.M.